

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Мартинюк Тетяни Сергіївни
«Методика реалізації діяльнісного підходу у процесі навчання географії
України учнів 8 – 9 класів», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.02 – теорія та методика навчання (географія)

1. Актуальність обраної теми дослідження, її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними й галузевими науковими програмами.

Провідною світовою тенденцією розвитку сучасної освіти є зміна ролі вчителя в освітньому процесі у зв'язку з його переорієнтацією на створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості, зміщення акценту із процесу засвоєння знань на оволодіння учнями системою практичних дій, навичок застосування отриманої інформації, що зумовлює актуальність дослідження проблеми реалізації діяльнісного підходу у процесі навчання географії. Зважаючи на те, що одним із основних напрямків оновлення Державних освітніх стандартів та програм визначено саме діяльнісний підхід, методика навчання географії потребує розробки методики діяльнісного навчання, особливо це стосується оновлених курсів географії України.

Академічні розробки діяльнісної парадигми освіти активізувалися впродовж останнього десятиліття і ведуться науковцями ряду країн, зокрема, в руслі теорії емпіризм-педагогіки (як одного із напрямків гуманістичної педагогіки) в країнах ЄС, США та відображені в документах ЮНЕСКО в контексті освіти для сталого розвитку. З огляду на недостатність висвітлення проблеми у вітчизняній педагогічній літературі, дисертація Т. С. Мартинюк розв'язує важливу проблему теоретичного обґрунтування засад діяльнісного підходу у процесі навчання географії України у 8 – 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Рецензована дисертаційна робота Т. С. Мартинюк написана досвідченим педагогом-практиком, вчителем-методистом із використанням власних методичних напрацювань та педагогічних спостережень. Вона підготовлена в лабораторії географічної та економічної освіти Інституту педагогіки НАПН України, яка впродовж 2012 – 2014 рр. досліджувала проблему «Науково-методичні засади формування і реалізації оновленого змісту географічної освіти в основній школі» (державний реєстраційний номер НДР: 0112U000397) та відповідно до тематичного плану наукових досліджень відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України «Науково-методичне забезпечення навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах» (державний реєстраційний номер НДР: 0112U000397), розпочатої в 2015 році.

Отже, дисертація Т. С. Мартинюк є першим комплексним дослідженням важливої педагогічної проблеми, актуальної для методики навчання географії і з теоретико-методологічного, і з практичного поглядів.

2. Зміст та завершеність дослідження.

Дисертаційна робота Т. С. Мартинюк складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (256 найменувань) та десяти додатків. Усі результати роботи викладено на 270 сторінках тексту, основна частина – на 196 сторінках. Робота містить 18 рисунків та 13 таблиць.

У першому розділі дисертації розкрито теоретико-методологічні засади застосування діяльнісного підходу в педагогічній теорії й практиці. Розділ містить широкий огляд літератури, присвяченої інтерпретації діяльнісного підходу та змістовому наповненню його основних дефініцій, характеристику психолого-педагогічних та дидактичних засад його застосування в навчанні географії України. Авторка систематизувала сучасні філософські, психолого-педагогічні, методичні, історичні та культурні підходи до проблематики застосування діяльнісного підходу. У розділі ґрунтовно висвітлений історико-філософський аспект генезису діяльнісного підходу, визначено принципи раціональної організації діяльності в різних сферах соціальної практики та з різних позицій загальної теорії біологічних, соціальних, психологічних, технічних систем, охарактеризовано особливості застосування діяльнісного підходу у навчанні.

Проведений Т. С. Мартинюк аналіз теоретичних напрацювань проблеми застосування діяльнісного підходу та сучасного стану навчання курсу «Географія України» дозволив виокремити мало розроблені аспекти досліджуваної проблеми у вітчизняній основній школі. У розділі міститься детальний опис діяльності як основної умови й способу розвитку суспільства та діяльності в методиці навчання географії як форми активного, творчого ставлення людини до навколишнього світу та до самої себе.

У другому розділі дисертаційної роботи Т. С. Мартинюк розкривається методика реалізації діяльнісного підходу в навчанні географії України в загальноосвітніх навчальних закладах, обґрунтовано авторське бачення навчання географії України з використанням освітніх технологій, які спираються на діяльнісний підхід. У цій частині праці розкрито особливості реалізації технології діяльнісного навчання в процесі моделювання навчальних занять із географії України та методика впровадження моделі емпauerменту в розрізі діяльнісного навчання. Авторка обґрунтовує методичну модель процесу формування географічних знань та предметних компетенцій в учнів ЗНЗ та наводить результати її експериментальної перевірки. Значну увагу приділено ролі вчителя географії в умовах упровадження методики навчання географії України на основі діяльнісного підходу та наведено відповідні методичні рекомендації.

Цінними напрацюваннями в роботі є зразки уроків, які наведені в додатках та містять приклади завдань, розкривають зміст діяльності вчителя та учнів по кожному із структурних елементів уроку.

Окреслений зміст дисертації Т. С. Мартинюк відповідає рівневі та характеру дослідницьких завдань. Виклад матеріалу відзначається

послідовністю та логічністю. Зміст розділів та висновків дисертаційної роботи свідчить про її цілісність і завершеність.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Висновки дисертації Т.С. Мартинюк ґрунтуються на всебічному дослідженні усіх аспектів перебігу навчально-виховного процесу з географії. Достовірність наукових положень роботи підтверджується ефективністю використаної методології та запропонованої методики дослідно-експериментальної роботи, в основі якої системно-діяльнісний підхід до процесу пізнання, емпіричні та статистичні методи дослідження. У роботі творчо використано загальнонаукові та педагогічні методи дослідження. Висновки і рекомендації, що виносяться на захист, пройшли належну апробацію на 4-х всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, розміщені у відкритому доступі і обговорювались на форумах методичних сайтів 5-ти електронних видань.

Основними здобутками дисертаційної роботи Т. С. Мартинюк, які відзначаються науковою новизною, є:

- розробка та обґрунтування дидактичної моделі технології навчання географії України на діяльнісній основі (рис. 2.1 на с. 95, підрозділ 2.1);
- визначення критеріїв відбору змісту і побудови навчального матеріалу на основі діяльнісного підходу (с. 99 – 106);
- умови реалізації моделі емпіричного навчання на уроках географії у розрізі діяльнісного навчання (с. 109 – 114);
- визначення методичних особливостей організації поточного контролю у технології діяльнісного підходу (с. 119 – 122);
- розробка методичних рекомендацій щодо організації та проведення практичних робіт у шкільних курсах географії на засадах діяльнісного підходу (с. 134);
- обґрунтування дидактичних принципів діяльнісного підходу (с. 139 – 141);
- концептуальна модель методичної системи навчання географії України з використанням діяльнісного підходу (рис. 2.12, підрозділ 2.2);
- розробка методичних рекомендацій для вчителів географії та методистів стосовно використання діяльнісного підходу в процесі навчання географії України (підрозділ 2.4, с. 181 – 190).

4. Дискусійні питання та зауваження

Відзначаючи вагомість здобутків дисертації Т.С. Мартинюк, в її роботі є окремі дискусійні моменти, а також суперечності деяких підходів. Зокрема:

1. Термінологічний апарат у дисертації, яким послуговується автор, потребує уточнення і конкретизації. Наприклад, у розділі 1 наводиться класифікація дефініцій діяльнісного підходу, виходячи з його діяльнісного,

особистісно зорієнтованого, методичного та методологічного аспектів чи компонентів підходу (с. 24 – 31); діяльнісний чи особистісно-діяльнісний підхід (с. 45); модель методики чи методичної системи навчання географії (с. 153)?

2. Відзначаючи вагомість відображення результатів досліджень авторки в чисельних публікаціях (у списку використаної літератури їх наведено 17), разом із тим зауважуємо, що при посиланні на них у тексті дисертації, Т. С. Мартинюк опускає при цьому посилання на першоджерела, які свого часу були використані при написанні цих публікацій.

3. Видається некоректним висновок про зниження інтересу до вивчення географії (с. 170 – 171) на підставі аналізу відповідей учнів на тест-опитувальник «Мотивація успіху навчання» (додаток В), який показує рівень сформованості мотивів до навчання взагалі, а не власне до навчання географії.

4. Під час захисту бажано уточнити, які саме пропозиції висуває автор до удосконалення навчальних програм із географії України на основі діяльнісного підходу, як це зазначено в пункті 4 загальних висновків (с. 196), що є особливо актуальним в умовах впровадження нової редакції Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та переходу до оновлених програм.

5. У висновках до другого розділу або в загальних висновках бажано було б наголосити на кількісних показниках одержаних результатів педагогічного експерименту (як це передбачено у вимогах ВАК до оформлення дисертацій).

6. Є деякі зауваження щодо стилістики тексту та оформлення роботи. Зокрема, нумерація додатків розставлена не за порядком згадування їх в тексті, є огріхи в оформленні окремих літературних джерел, особливо електронних та іншомовних.

Окрім означених дискусійних моментів, які стосуються основних положень дисертації, треба зробити і деякі зауваження щодо окремих формулювань автореферату. Зокрема:

а) перелік авторів, які займалися вивченням діяльнісного підходу, слід було структурувати з урахуванням конкретного вкладу у дослідження проблеми та доповнити вченими з методики навчання інших предметів;

б) у визначенні наукової новизни одержаних результатів недоцільно зазначати про те, що вперше в «навчально-виховний процес навчання географії впроваджено основні положення педагогіки експерименту» (с. 5), адже елементом новизни може бути не впровадження, а конкретні положення чи висновки, які одержані в результаті дослідження та можуть бути впроваджені в освітню практику.

Окреслені дискусійні моменти зумовлені новизною та багатогранністю досліджуваних наукових проблем і лише підтверджують вагомість одержаних результатів.

5. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Удосконалення положень методики навчання географії, що стосуються: медіасередовища навчального заняття, ролі кабінету географії в навчанні, проблемно-пошукової побудови навчального змісту географії України, використання ІКТ, інтерактивних та проектних технологій, розробка та впровадження методики навчання географії України та технології організації навчального процесу з географії на засадах діяльнісного підходу, основних положень педагогіки емпіризму – усі ці здобутки дисертаційної роботи Т. С. Мартинюк підтверджують її значущість для педагогічної науки. Результати дослідження дисертантки були широко використані в навчально-виховному процесі в основній школі при вивченні географії України та факультативного курсу «Географічна статистика» в рамках варіативної складової, а також у процесі викладання курсу «Методика навчання географії» у ВНЗ. Перспективним є і їхнє подальше використання при підготовці нових компетентісно-орієнтованих навчальних програм, підручників та посібників у розрізі технології діяльнісного навчання географії.

6. Повнота викладених основних наукових результатів дисертації в опублікованих працях та авторефераті.

Згідно зі встановленими вимогами основні положення дисертації достатньо повно відображені в опублікованих працях, позаяк здобувачкою за темою дисертації опубліковано 20 наукових праць, у т.ч. 5 статей у провідних фахових виданнях України, 2 статті у зарубіжних виданнях та виданнях України внесених до міжнародних науково-метричних баз. Результати роботи пройшли апробацію на 4 вітчизняних та міжнародних наукових конференціях та семінарах. Публікації автора відображають усі етапи і результати дисертаційної роботи.

Автореферат дисертації Т. С. Мартинюк, написаний літературною українською мовою, повно й адекватно розкриває зміст основних її розділів й параграфів.

7. Відповідність дисертації порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань.

Дисертація Т. С. Мартинюк відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». Дисертаційна робота і автореферат оформлені згідно з основними вимогами до такого роду робіт.

8. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Т. С. Мартинюк є завершеною і самостійною науковою працею, в якій вирішена важлива наукова проблема теоретичного

обґрунтування засад діяльнісного підходу у процесі навчання географії України у 8 – 9 класах загальноосвітніх навчальних закладів. Дисертація відзначається новизною та обґрунтованістю наукових положень, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук, а її автор, Мартинюк Тетяна Сергіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (географія).

Офіційний опонент –
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри географії та краєзнавства
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка

[Handwritten signature]
А. А. Шуканова

Підпис	<i>[Handwritten signature]</i>
Засвідчую	
Пров. фахівець	
відділу кадрів	<i>[Handwritten signature]</i> С. О. Бондаренко